

vsak, ki ima večšo roko in od muze posvečeno srce. Ne vprašamo, kako je kdo pobarvan, temveč samo, kako je kdo vešč v svoji stroki in kako je duševno močan. Politični voditelji Slovencev bodo morali prej ali slej uvideti pravilnost tega stališča in ga z vsemi močmi podpreti.

Slovenska glasbena umetnost pa naj se krepko razcvita in uspešno pripomore svoj del v duševnem razvoju našega naroda.

LOUIS ADAMIČ: MOJA AMERIKA

OLGA GRAHORJEVA

Adamičeva zadnja knjiga »Moja Amerika« je menda najbolj zanimiva knjiga, ki sem jo čitala zadnje desetletje. Kakor je obširna — 662 ozko tiskanih strani! — jo človek vendar čita s skoraj vedno enakim zanimanjem. Nekaj njene zanimivosti je v tem, da ne pripada nobeni znani literarni zvrsti. Ni niti roman, niti biografija, niti zgolj reportaža, temveč zmes biografskih in avtobiografskih črtic, socialnih in političnih esejev, poglavij bolj osebne vsebine in sličic, ki so podobne novelam in vendar je knjiga dobro zaokrožena celota, ki je ravno zaradi svoje pisanosti neverjetno živa. Ni knjiga, s katero bi se moral kdorkoli, človek katerega koli svetovnega, političnega ali verskega nazora popolnoma strinjati — v vsakem taboru bo nekaj ljudi, ki jo bodo ogorčeno napadali, a povsod spodbuja knjiga k premišljevanju in daje podlago za diskusijo. Ako sprejmemo Masarykovo besedo, da je demokracija — diskusija, potem je to zelo demokratična knjiga, vse do zadnjega poglavja. In to je poklon knjigi, ki ga bo avtor, mislim, rad sprejel. Kajti vodilna misel knjige je demokratičnost, želja po demokraciji v Ameriki.

Pisatelj je vseljenc v Ameriki, ki je prišel tja kot mlad fant v onih letih, ko je človek najbolj dovzeten. Prišel je iz majhnih razmer in našel ogromno, nepregledno deželo, in z vso vnemo mladega človeka, polnega živega zanimanja za vse novo, se je lotil odkrivanja in preiskavanja. In ta naloga ga je očarala, ga držala in ga drži v svojem območju še danes. Sedaj, po skoraj 25 letnem bivanju v novi domovini, si skuša urediti svoje vtise in najdbe, skuša obračunati s seboj in pred vsem svetom glede te velike, nove čudovite dežele, ki se mu je mladeniču odprla. In stori to s tako odkritosrčnostjo, s tako brezobzirnostjo, da bo najbrže naletel marsikje na odpor — kajti verjetno se mi zdi, da niti v Ameriki nimajo vsi ljudje toliko smisla za tako odkrito izražanje mnenja — a da mu vendar noben pošten človek nikjer ne more zameriti, prav zato, ker se zdi tako objektivni in odkritosrčni.

O vsebini več kot 600 strani obsežne knjige ni mogoče na kratko poročati. Vodilna ideja vse knjige je nekako tale: da je Amerika po vsej svoji zgodovini, po svojem naravnem razvoju, po naravi večine svojih prebivalcev, demokratična dežela, resnično in globoko demokratična in da se more razviti, kakor bi se morala, samo v demokraciji. Da pa je priznala sicer demokratični ideal v svoji politiki, ga pa še ni dosegla v resnici; v gospodarstvu pa sploh vlada najhujša avtokracija. Odtod razkol v ameriškem

življenju in v duševnosti njenih ljudi. Ta razkol je treba odpraviti. Gospodarstvo mora postati prav tako demokratično, kakor je in kakor mora še bolj postati politika. Vse, kar deluje v tej smeri je dobro, pozitivno, za Ameriko. Kar deluje proti temu, je slabo, negativno zanjo. Iz tega sledi avtorjevo odklanjanje vseh vrst fašizma, a tudi ostro nasprotje do komunistov, katerih filozofija se mu zdi nepravilna, in katerih nedemokratične metode in posnemanje tujih vzorcev ga odbijajo.

Ta misel o ameriški neskladnosti, bistveni nelogičnosti njenega ustroja zaradi razkola med političnimi in gospodarskimi idejami, ni popolnoma Adamičeva lastna misel: nekako podedoval jo je po možu, s katerega zgodovino začena svojo knjigo, po Edwardu Cantrellu, ki je bil nekoč velik voditelj socialistov v Kaliforniji, ki ga je Adamič spoznal že kot starega moža in ki je odločilno vplival nanj. Bilo je, kakor piše Adamič, več ali manj pod njegovim vplivom, da je napisal svojo prvo knjigo, »Dinamit« in vobče začel globlje raziskovati ameriško življenje.

Cantrellova povest je obenem povest o atentatu na stavbo časopisa »Times« v Los Angelesu 1910. leta, ki je razbil tedaj že močno socialistično organizacijo in jo resno ohromil do današnjih dni.

Naslednje veliko poglavje knjige obravnava New York, vsebuje avtobiografske opise, kako je nastal »Dinamit« in osebne stike avtorja z različnimi vodilnimi kulturnimi delavci v tem času v New Yorku, pa tudi z drugimi ljudmi, ki niso dosegli znamenitosti, ki pa se zde Adamiču kakor koli značilni za Ameriko in njeno življenje. Med znamenitimi ljudmi je pri nas menda najbolj znan Sinclair Lewis, s katerim se je Adamič seznanil v nekem literarnem klubu — »Literarni rotarijski klub« — ga šaljivo imenujejo člani. Zadnji del tega poglavja so ponatisi iz dnevnika teh let in do po vrnitvi iz Evrope, ki jo je Adamič s pomočjo štipendije obiskal 1932. leta, do izida knjige »Native's Return«, ki ga je prvič rešil denarnih skrbi. Ti dnevniški zapiski, ki jih je tudi pozneje veliko v knjigi, spadajo s svojo neposredno odkritosrčnostjo in svežostjo med najbolj zanimive dele knjige, čeprav je človeku včasih malo nerodno ob njih, kakor da pogleda preveč intimno v misli tujega človeka in kakor bi bilo bolje, ako bi jih ne bral... Seveda to ne velja za politična in socialna razglabljanja.

Precej dolgo poglavje je posvečeno Evropi, predvsem pač Jugoslaviji. Prvi del tega poglavja je izšel v prevodu v lanskem letniku revije in zato ne bom pisala o njem, razen opazke, da iz znanih razlogov prevod ni mogel biti popoln in zato ne podaja popolnoma pravilne slike. Drugo poglavje je nekaka karakterna črtica nekega Hercegovca, ki je obenem predstavnik tipa našega Dinarca, — ponosnega, delavnega, zvestega, poštenega. Zadnje, prav zanimivo poglavje obravnava hrvaškega slikarja Maksa Vanko, s katerim se je Adamič seznanil v Jugoslaviji, ki pa je pozneje sledil svoji ameriški ženi v Ameriko in sedaj tam živi. Čeprav Adamič občuduje njegovo delo, ga vendar očitno bolj zanima njegov značaj, njegova naravna privlačnost, nekak nehoteni magnetizem, ki vpliva na živali in preproste ljudi; zanima ga tudi njegova nenavadna povest, ki je podlaga Adamičevemu romanu »Zibelka življenja«, o katerem bo treba o priliki še kaj več poročati.

Zelo zanimivo je posebno tudi za ne-amerikance, za vse nas, katerih rojaki in mnogokrat sorodniki živijo v Ameriki, poglavje o ameriških vseeljencih, za katere se Adamič zavzema z vso vnemo. Ne toliko zato, ker je

sam vseljenc. Njegova višja izobrazba, njegova energija, pa dejstvo, da je prišel v Ameriko še zelo mlad, se popolnoma vživel vanjo, se popolnoma amerikaniziral, so vplivali, da ne občuti osebno težkih problemov povprečnega vseljenca. Vendar se zaveda svoje sorodnosti z njimi in očitno prav živo čuti krivice, ki se jim gode. Čeprav odkritosrčno in vsekakor taktično pravilno poudarja, da ga skrbi problem vseljencev prav kot Amerikanca, ne toliko zaradi tujega vpliva na Ameriko — saj jih je premalo in so pre-raznovrstni, da bi mogli imeti kak določen vpliv nanjo — temveč zaradi izgovora, ki ga nudi raznim hoti-fašistom, da poženejo Ameriko v ekstremen in nedemokratičen nacionalizem. In tako najprej razlaga in številčno dokazuje, da je vseljencev mnogo premalo, da bi mogli kaj škodovati Ameriki, razbija lažno propagando, da so »tujci po večini kriminalni tipi«, našteva indirektno, kaj so ravno ti tujci in njihovi otroci storili pozitivnega za Ameriko, potem pa pride s praktičnimi predlogi: glavni problem so otroci vseljencev, ki nimajo nikakega stika več s staro domovino, a jih Amerika ne sprejme za svoje in ki tako nikjer ne čutijo pripadnosti in so v nevarnosti, da postanejo popolnoma pasivni ali tudi naravnost asocialni. Tem ljudem je treba dati zavest njihove stare kulturne dediščine, prinesene iz Evrope, a treba jim je dati tudi možnost, da se enakopravni svobodno razvijejo v polnovredne ameriške državljane. Zato je treba širiti znanje o evropski zgodovini in evropskih narodih v vseh krajih, ki imajo velike tuje kolonije, treba je o njih predavati na univerzah, ustanoviti knjižnice s knjigami v tujih jezikih, tujejezična gledališča itd. Treba je seznaniti staro-amerikance s pozitivnimi vrednotami tujih vseljencev, treba je družiti njih in razne skupine vseljencev in aktivizirati njih skrite pozitivne lastnosti. Zato delo bi bilo treba znanstvene in poljudne organizacije, v kateri morajo delati najboljši ljudje staro-ameriškega in tujega porekla.*

Bolj za Ameriko in le posredno kot gospodarska reportaža in psihološka študija zanimivo je poglavje o Krizi v Ameriki s poročili iz posebno zadetih mest, z osebnimi opazovanji in zanimivim poglavjem o vplivu krize na rodbinsko življenje v Ameriki. Prav zanimivo je poglavje o »divjem« izrabljanju premogokopov, ki jih družbe-lastnice nočejo izrabljati, da bi držale ceno premogu, a jih zato eksploatirajo brezposelni delavci sami v nevarnosti za življenje, a z odobravanjem in sodelovanjem oblasti, ki razumejo, da je ta »divja industrija« edina pomoč pred splošnim gospodarskim propadom njihovih krajev. To vedenje oblasti proti dejanju, ki bi se juridično pač imenovalo »tatvina«, se mi zdi v svoji praktični razumnosti in dejanski pravičnosti prav ameriško, skoraj nemogoče v Evropi. Tu so tudi poročila o nekaterih začetnih načrtih »New Deal«, obširno razglabljanje o komunističnem gibanju v Ameriki in kratka označba pisateljevega osebnega stališča.

Mislím, da je najbolj zanimivo poglavje o delavcih, o delavskih organizacijah — propadu okorele, nerodne stare Federation of Labour in nastanku v zadnjih letih nove, žive organizacije »Committee for Industrial Organisation« pod vodstvom nekdanjega rudarskega in kovinskega delavca Johna Lewisa. Adamič se za enkrat strinja z Lewisom, ker se mu zdi ver-

* Glej LZ 1937: »30 milijonov novih Amerikancev«.

jetno, da utegne zmožni in energični mož organizirati velike množice delavstva do resničnega vpliva v gospodarstvu in politiki, vendar ni nekritičen: pogrēša razumevanje za vprašanja, ki presegajo ozki krog neposrednih problemov, pogrēša razumevanje za potrebe splošne in kulturne izobrazbe delavstva, ki bi jih usposobila, da prevzamejo polnovredno vodilne vloge v gospodarstvu in politiki, kakor bi morali. Razen rasti in propadanja velikih organizacij obravnava ta del knjige tudi posamezna krajevna gibanja in voditelje v raznih krajih Amerike in prav obširno obravnava tkzv. »sedne štrajke«, ki se zde pisatelju res demokratično sredstvo v borbi delavstva za njegove pravice, ker je nastalo prav med delavstvom samim.

Temu delu slede »Sličice« deloma znanih ljudi, kakor pesnika Robinsona Jeffersa in Mary Austin, deloma povprečnih ljudi in majhnih dogodkov, ki se zde pisatelju značilni za Ameriko. Med njimi je menda najboljša povest mlade žene, ki jo je mož zapustil in ki hodi po Ameriki, da bi našla dela in kruha.

Prav z določenim namenom izbrane so avtobiografske črtice zadnjega dela, ker skušajo podati nekaj bistva Amerike in pot, po kateri naj bi šla: srečanje z wisconsinskim guvernerjem La Follette-om, ki ga mož pri dvigalu malomarno pozdravi z »Hallo, Phil!«; ideje in načrti istega demokratičnega mladega guvernerja in njegovega brata, senatorja Roberta La Follette (mlajšega), ki ustanavljata tretjo ameriško stranko — Progresivno — ki zaenkrat podpira Roosevelta, ker vidi v njegovem delu uresničen marsikak svoj lastni načrt. Opisuje samostojnega, brezobzirnega žurnalista Jacka Raperja; svobodnega urednika Walterja Locke-a; inženirja in filozofa Morgana; »Black Mountain College«, poskus nove vzgoje, ki temelji na razvoju domišljije, in razumevanja za življenje, na poudarjanju umetniškega ideala; z eno besedo, vse stvari, ki se zde pisatelju v Ameriki pozitivne, ki so vzrok, da deželo ljubi in želi živeti v njej: možnost svobodnega izražanja, razvoja, eksperimentiranja. — V zadnjem poglavju obravnava stališče, ki ga naj bi po njegovem mnenju zavzela Amerika v svetovni politiki, in se, nakratko, izkaže izolacionista. To je poglavje v knjigi, s katerim se osebno najmanj strinjam. Zdi se mi, da nobena dežela, niti velika Amerika, ne more živeti sama zase ločeno od ostalega sveta. In drugič se mi zdi omejevanje razvoja kake dežele izključno na njo samo v nasprotju s splošnim demokratičnim načelom, ki ga knjiga sicer vseskozi zastopa.

Naravno je ta knjiga o Ameriki zbudila v Ameriki veliko zanimanje. Na stotine poročil v dnevnikih, tednikih, mesečnikih po vsej Ameriki jo je obravnavalo, večinoma ugodno, mnoga navdušeno. Vsa ta poročila, kakor se razlikujejo glede podrobnosti, poudarjajo njeno objektivnost in poštenost ter njeno ogromno važnost za vse misleče Amerikance.

Posebno veliko zanimanje je zbudila seveda v vseljenškem tisku, ki je sam prinesel nekaj sto člankov in esejev v angleščini in raznih vseljenških jezikih. Adamič je postal eden najbolj znanih ameriških pisateljev. In ta slavni pisatelj je sam vseljenc in se postavlja za prvega borilca za pravice ameriških vseljencev. Ni čuda, da so knjigo, ki posveča toliko pažnjo vprašanjem vseljencev, sprejeli z navdušenjem. Sicer pa očitno Adamič sam smatra od vseh mnogih ameriških vprašanj, ki ga zanimajo, vprašanje ameriških vseljencev za tisto, ki ga je on, sam vseljenc, najbolj poklican reševati. Njegovo prihodnje veliko delo bo knjiga o ameriških vseljencih,

o njihovi zgodovini, njihovih življenjskih prilikah, njihovem gospodarskem in kulturnem delovanju in o njihovih težavah in težnjah. Knjiga, za katero že zbira material, bo izšla 1941. ali 42. leta. To bo kos slovenske in jugoslovanske zgodovine, ki še ni nikjer zapisan in ki ga pričakujemo z zanimanjem.

Preko knjige »Moja Amerika« gotovo ne more noben inteligen ten Amerikanec. Kaj pa mi v Evropi? Tudi nam ni vseeno, kako se razvija mogočna demokratična država onkraj morja. Atlantik je postal že kar majhna »luža«. In ako Amerika ohrani in poveča svojo demokratičnost, kakor želi in upa Adamič, bo mogla — brez izolacionizma — nemara celo pomagati, da reši Evropo.

KAJ SO DALI ČEHI GLASBENEMU SVETU?

MARIJAN LIPOVŠEK

Ob zadnji nesrečni češki krizi je bilo z nemške strani mnogo govora o tem, kakšen nekulturen narod so Čehi. Besede kakor »tschechisches Gesindel« in podobno so blatile češko ljudstvo, njegovo preteklost in sedanost. Ni moj namen, da bi s pričujočim člankom ovrigel take in podobne psovke. Te se obsojajo same po sebi. Hočem le prikazati, da so Čehi med drugim tudi v glasbeni umetnosti prispevali in dali človeštvu najmanj toliko kakor Nemci. Dobro vem, da se bodo nekateri ljubljanski esteti zgrozili in se prijeli za glavo, češ, Beethovna primerja z Novákom. Toda to me ne vznemirja. Če se ne motim, je Anton Lajovic nekda j izrekel mnenje, da je za slovenski narod Prešeren bolj pomemben kakor Goethe. Dolgo časa smo rabili, da smo spoznali zdravo resnico te trditve. Treba pa je, da gremo še dalje: za evropsko umetnostno kulturo, v katere zgradbo se vključujejo dela vseh evropskih narodov, so dela brez ozira na slog, smer in narodnost enako pomembna. Vrednost jim daje edino skladateljeva duševna moč in ta je odločilna v tem, kdo je boljši ali slabši. Ob svojem času so vodili Germani, ob svojem času vodijo Slovani.

V 19. stoletju se je začel znameniti pohod slovanske glasbe proti zlim posledicam pretirane nemške filozofske glasbe. V klasični dobi in najzgodnejši romantiki so na glasbenem ustvarjalnem polju prvačili Nemci. Toda s prebujenjem narodne zavesti, s »pomladjo narodov« se je prebudilo tudi samosvoje umetnostno ustvarjanje. Niti ena izmed velesil človeškega duha, kakor umetnost, znanost, politika in gospodarstvo ni bila v podložnih slovanskih narodih samostojna. Umljivo je, da so se otresli narodi tujega vpliva predvsem tam, kjer je svoboda največja, t. j. v duhovnem svetu. Zato je prva prišla na vrsto umetnost. Kar sta n. pr. delala Smetana in Dvořák, je imelo na sebi znak posvetitve, da postane njun narod, po številu toliko šibkejši od sosedov, kulturno njim enakovreden. To delovanje pa je bilo znatno težje, kakor n. pr. delovanje Rusov, ki so bili že davno svobodni in samostojni in se njihovo umetnostno ustvarjanje ni vršilo v znamenju izrazite borbe proti tujim vplivom razen v ruski »petki«. Nasprotno, tem vplivom je v gotovem oziru prej podlegalo (Čajkovskij!). Pri Čehih je bilo vse dru-